

พุทธบูรณาการการนิเทศภายในสถานศึกษา BUDDHIST INTEGRATION IN SUPERVISION IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

พูนสวัสดิ์ สำราญสุข Poonsawat Samransuk
โรงเรียนวัดสุวรรณจินดาราม Watsuwanjindaram School, Thailand
Corresponding Author E-mail: Papanavasamransuk@mail.com

Article Received: September 16, 2025. Revised: September 21, 2025. Accepted: September 21, 2025.

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับกระบวนการนิเทศภายในสถานศึกษาเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน โดยชี้ให้เห็นว่า การนิเทศภายในซึ่งเป็นกระบวนการความร่วมมือของบุคลากรในสถานศึกษาเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนนั้นสามารถเพิ่มประสิทธิภาพได้ด้วยการนำหลักอิทธิบาท 4 อันเป็นหลักธรรมแห่งความสำเร็จในพระพุทธศาสนา มาเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อน

บทความนี้ได้ทำการสังเคราะห์แนวคิดและเสนอกรอบแนวคิดพุทธบูรณาการการนิเทศภายในที่ประยุกต์ใช้อิทธิบาท 4 ประกอบด้วยฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความใส่ใจ) วิมังสา (การใช้ปัญญา) เข้ากับกระบวนการนิเทศ 5 ขั้นตอน (PDCA) ได้แก่ 1) การศึกษาสภาพปัจจุบัน (Prepare) 2) การวางแผน (Plan) 3) การดำเนินการ (Do) 4) การนิเทศและติดตามผล (Check) และ 5) การประเมินและรายงานผล (Act) สรุปได้ว่า การบูรณาการดังกล่าวช่วยเปลี่ยนกระบวนการนิเทศให้เป็นการพัฒนางานที่ขับเคลื่อนด้วยใจ ทำให้บุคลากรทุกคนมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันด้วยทัศนคติเชิงบวก สร้างบรรยากาศของความเป็นกัลยาณมิตร และส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่มุ่งสู่การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: การนิเทศภายใน, พุทธบูรณาการ, อิทธิบาท 4, การพัฒนาคุณภาพการศึกษา

Abstract

This academic article aims to present an approach for integrating Buddhist principles into the internal supervision process for sustainable educational quality enhancement. It demonstrates that internal supervision, a collaborative process among personnel within an institution to improve teaching and learning, can be enhanced by incorporating the Four Bases of Success (Iddhipāda), the Buddhist principles of success, as a core driving force.

This article synthesizes concepts and proposes a Buddhist framework for integrated internal supervision, applying the Four Bases of Success—Chanda (Contentment), Viriya (Effort), Citta (Attention), and Vimāṃsā (Intelligence)—with the five-step supervision process (PDCA): 1) Studying the Present Situation (Prepare), 2) Planning (Plan), 3) Executing (Do), 4) Supervising and Monitoring (Check), and 5) Evaluating and Reporting (Act). In conclusion, this

integration transforms the supervision process into a heart-driven work development process, enabling all personnel to actively participate with a positive attitude, fostering an atmosphere of camaraderie, and fostering a learning organizational culture that truly aims to develop student quality.

Keywords: Internal Supervision, Buddhist Integration, The Four Bases of Success (Iddhipāda), Educational Quality Development

บทนำ

ในบริบทของการปฏิรูปการศึกษาที่มุ่งยกระดับคุณภาพการศึกษาของชาติให้ทัดเทียมนานาชาติ อารยประเทศ การนิเทศภายในสถานศึกษา (Internal Supervision) ได้รับการยอมรับว่าเป็นกลไกและหัวใจสำคัญที่ขับเคลื่อนคุณภาพจากภายในองค์กร (พูนสวัสดิ์ สำราญสุข, 2568) โดยเป็นกระบวนการความร่วมมือระหว่างผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด โดยมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่คุณภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญ (พัชรินทร์ สำนักวิชา, 2556; วัชรา เล่าเรียนดี, 2555) กระบวนการดังกล่าวมีขั้นตอนที่เป็นระบบและเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลาย ตั้งแต่การศึกษาสภาพปัจจุบัน การวางแผน การดำเนินการ การติดตามผล ไปจนถึงการประเมินเพื่อปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของการนิเทศภายในไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของโครงสร้างหรือขั้นตอนเชิงระบบเพียงอย่างเดียว หากแต่ขึ้นอยู่กับพลังขับเคลื่อนจากภายในของบุคลากรผู้ปฏิบัติด้วย หากกระบวนการนิเทศขาดเจตคติที่ดีและคุณลักษณะที่เอื้อต่อความสำเร็จ อาจทำให้การนิเทศกลายเป็นเพียงภาระงานที่ต้องปฏิบัติให้ลุล่วงตามระเบียบ มากกว่าจะเป็นกระบวนการพัฒนาที่เกิดจากความร่วมมืออย่างแท้จริง ซึ่งเป็นความท้าทายสำคัญที่ทำให้ผลลัพธ์จากการนิเทศไม่ยั่งยืนและไม่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพอย่างที่คาดหวัง

ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอแนวคิด "พุทธบูรณาการการนิเทศภายในสถานศึกษา" โดยการน้อมนำ หลักอริยบท 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมสากลว่าด้วยหนทางสู่ความสำเร็จในพระพุทธศาสนา มาเป็นกรอบคิดเชิงคุณลักษณะเพื่อเสริมพลังให้กับกระบวนการนิเทศ หลักอริยบท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ (ความรักและพอใจในงาน), วิริยะ (ความพากเพียรไม่ย่อท้อ), จิตตะ (ความเอาใจใส่จดจ่อ) และ วิมังสา (การใช้ปัญญาไตร่ตรอง) ซึ่งคุณธรรมทั้งสี่ประการนี้สามารถทำหน้าที่เป็นพลังขับเคลื่อนภายใน ที่จะเปลี่ยนกระบวนการนิเทศให้เปี่ยมด้วยจิตวิญญาณของความเป็นกัลยาณมิตรและความมุ่งมั่นในการพัฒนาร่วมกัน

บทความนี้จะนำเสนอกรอบแนวคิดในการประยุกต์ใช้หลักอริยบท 4 เข้ากับกระบวนการนิเทศภายในสถานศึกษาในแต่ละขั้นตอนอย่างเป็นรูปธรรม โดยมุ่งหวังว่าแนวคิดดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรทางการศึกษาในการยกระดับกระบวนการนิเทศให้มีประสิทธิภาพ สร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ และนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

การนิเทศภายในสถานศึกษา

การนิเทศภายในสถานศึกษานับเป็นหัวใจสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษายุคใหม่ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎี การสร้างนวัตกรรมจากหลักฐานเชิงประจักษ์ และการสร้างพลังความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ ผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำการนิเทศจำเป็นต้องมีสมรรถนะทางวิชาการ ความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง และคุณลักษณะผู้สร้างการเรียนรู้ร่วมกันในวิชาชีพ กรอบแนวคิดและข้อเสนอแนะที่นำเสนอจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหาร ผู้กำหนดนโยบาย และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ในการประยุกต์ใช้กระบวนการนิเทศภายในเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม การกำหนดนโยบายและการดำเนินงานจำเป็นต้องได้รับเจตจำนงและความร่วมมืออย่างเต็มที่จากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ตั้งแต่ระดับโรงเรียน ชุมชน ไปจนถึงหน่วยงานต้นสังกัดและสถาบันการศึกษาที่ผลิตครู ดังนั้น การขับเคลื่อนกระบวนการนิเทศภายในให้เข้มแข็งและยั่งยืน จึงเป็นเจตนารมณ์ร่วมของทุกฝ่ายที่จะต้องช่วยกันฝ่าฟันอุปสรรคและประสานพลังสู่การสร้างสรรค์คุณภาพการศึกษาของไทยให้เทียบเท่านานาอารยประเทศ โดยสามารถนำมาเป็นข้อมูลการเปรียบเทียบแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการนิเทศภายในในบริบทสากลและประเทศไทย (พูนสวัสดิ์ สำราญสุข, 2568)

พัชรินทร์ สำนักวิชา (2556) ได้ให้ความหมายของการนิเทศภายในไว้ว่า การนิเทศภายในโรงเรียนเป็นการดำเนินกิจกรรมต่างๆ มีการร่วมมือกันให้ ความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันของผู้บริหารโรงเรียน หัวหน้างาน/ฝ่ายครูและบุคลากรในโรงเรียน ชุมชน ท้องถิ่นและผู้ที่มีส่วนร่วมที่จะช่วยพัฒนาการเรียนการสอน และ ความเจริญก้าวหน้าทางวิชาชีพมีระบบที่ดีท่ามกลางบรรยากาศแห่งความร่วมมือ สร้างสรรค์แบบประชาธิปไตย เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพสูงสุดในทุกๆ ด้าน เมื่อมีการนิเทศภายในโรงเรียนแล้วจะต้องบรรลุผลดังต่อไปนี้คือพัฒนาคน พัฒนางาน ประสาน ความสัมพันธ์อีกทั้งสร้างขวัญและกำลังใจ สอดคล้องกับที่จักรกฤษ สมศิลา (2557) ได้ให้ความหมายของการนิเทศภายในไว้ว่า การนิเทศภายในโรงเรียนเป็นการนิเทศโดยบุคลากรภายในโรงเรียน โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อ พัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนของนักเรียน พัฒนาการสอนของครู ให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ร่วมกัน และสอดคล้องกับที่วีชรา เล่าเรียนดี (2555) ได้ให้ความหมายของการนิเทศภายในไว้ว่า การนิเทศภายในเป็นกระบวนการบริหารที่จัดดำเนินการภายในโรงเรียนโดยบุคลากรในโรงเรียนเป็นหลักซึ่งประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน คณะครู-อาจารย์ และบุคลากรอื่นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในโรงเรียนโดยตรง

กระทรวงศึกษาธิการ (2551) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการนิเทศภายในไว้ว่า จุดมุ่งหมายของการนิเทศภายในสถานศึกษา ไว้ว่า 1) เพื่อช่วยผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนให้เกิดการปรับปรุงพัฒนาการจัดการศึกษา ให้มี ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น 2) เพื่อพัฒนาหลักสูตรและการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับความต้องการของ ชุมชน สังคม ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทุกด้าน 3) เพื่อส่งเสริมให้สถานศึกษาปฏิรูป ระบบบริหาร โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบและ ชื่นชมในผลงาน และ 4) เพื่อให้เกิดการประสานงานและ ความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องได้แก่ ชุมชน สังคม

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2551) ได้กล่าวถึงหลักการนิเทศภายในไว้ว่า หลักการนิเทศภายในสถานศึกษา เป็นหน้าที่ของ ผู้บริหารของแต่ละสถานศึกษาที่ร่วมมือกับคณะผู้สอน ดำเนินการในขอบข่ายงานแล้วปรับปรุงงาน ให้บรรลุเป้าหมายขึ้นตามนโยบายของการจัดการศึกษาและเน้นความเป็นประชาธิปไตยมากกว่า การใช้อำนาจหรือเผด็จการ ดังนี้ 1) การบริหารและการนิเทศภายในสถานศึกษาต้องเป็น

ประชาธิปไตย หมายถึง ผู้บริหาร และผู้นิเทศ เป็นผู้นำประชาธิปไตยคำนึงถึงศักยภาพของบุคลากรทุกคนไม่
ยับยั้ง ความคิดสร้างสรรค์ 2) การบริหารและการนิเทศภายในสถานศึกษาต้องอาศัยพฤติกรรมหรือนิสัย การ
ร่วมมือ ประสาน หมายถึง การประสานความคิดโดยกระบวนการกลุ่มร่วมมือหาทางแก้ปัญหา 3) การบริหาร
และการนิเทศภายในสถานศึกษาจะต้องเป็นวิทยาศาสตร์ หมายถึง การแก้ปัญหาโดยใช้ หลักเหตุผล ความจริง
การศึกษาค้นคว้าวิจัยเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริง 4) การบริหารและการนิเทศภายใน สถานศึกษา ต้องอาศัยหลัก
ปรัชญาการศึกษา หมายถึง การยึดแนวคิด ทฤษฎีเป็นหลักในการดำเนินงาน 5) การบริหารและการนิเทศ
ภายในสถานศึกษาต้องสร้างสรรค์ หมายถึง การส่งเสริมให้มี ความคิด รู้จักคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ นำ
นวัตกรรมมาใช้ในการเรียนการสอน 6) การบริหารและการนิเทศ ภายในสถานศึกษา ต้องอาศัยหลักการ
ประเมินให้ทราบผลที่ชัดเจน หมายถึง การประเมินเพื่อ ปรับปรุงการเรียนการสอน ประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการ
เรียน 7) ความรับผิดชอบและการควบคุมของ การบริหารและการนิเทศภายในสถานศึกษาต้องควบคุมไปกับ
ระบบ หมายถึง ความมอบหมาย ความรับผิดชอบแก่บุคลากรเป็นไปตามระบบ 8) การบริหารและการนิเทศ
ภายในสถานศึกษาต้องยึด ความเจริญเติบโตและพัฒนาการของ ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จุดมุ่งหมายสำคัญคือ
ส่งเสริมการพัฒนา การของผู้เรียน 9) การบริหารและการนิเทศภายในสถานศึกษาต้องมีความยืดหยุ่นพอที่จะ
ปรับให้ สอดคล้อง กับความต้องการการจัดการเรียนการสอน ตั้งแต่ด้านอาคาร หลักสูตร กระบวนการสอน
อุปกรณ์ และการกำหนดมาตรฐาน ต้องปรับให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน

รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ (2557) ได้กล่าวถึงหลักการนิเทศภายในไว้ว่า หลักการนิเทศภายใน
สถานศึกษา เป็นศาสตร์ที่มีหลักการ ที่ถูกเรียบเรียงอย่างเป็นระบบ เพื่อนำไปใช้ในการนิเทศการศึกษาได้อย่าง
ดีในการกระทำและพฤติกรรม ของแต่ละบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับหลักทางการปรัชญาแห่งชีวิตของแต่ละบุคคลซึ่ง
สิ่งเหล่านี้ ก่อให้เกิด เป้าหมายและแรงจูงใจในการกระทำพฤติกรรมของแต่ละบุคคล ในการนิเทศการศึกษา
เป็นการรวบรวมหลักการและพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนการสอน และในการศึกษาซึ่งถูกควบคุมโดย
เป้าหมาย หลักการ ธรรมชาติความจริงของสถานการณ์ในห้องเรียนซึ่งในหลักการก็จะเป็นแนวทางในการ
กระทำ ของบุคคลในอนาคตซึ่งหลักการถูกรวบรวมจากข้อเท็จจริงประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์เพื่อเป็น
แนวทางในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและทำให้เกิดเทคนิควิธีการในการนิเทศในการแก้ปัญหาการจัด
การศึกษาต่อไป

อัญชลี ธรรมะวิสิกุล (2552) กล่าวไว้ว่า กระบวนการนิเทศภายในสถานศึกษาเริ่มขึ้น เนื่องจาก
ต้องการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษา สามารถดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาเป็นการสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหาของสถานศึกษา โดยมี
วัตถุประสงค์ที่สำคัญ เพื่อให้สถานศึกษาทราบจุดที่สถานศึกษามีปัญหา หรือจุดที่สถานศึกษาจะพัฒนา โดยมี
ตัวบ่งชี้สภาพความสำเร็จและเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำ ทางด้านวิชาการของสถานศึกษาเป็นตัวกำหนด
สถานศึกษานำมาเปรียบเทียบกับระดับคุณภาพจากการปฏิบัติในปีที่ผ่านมาว่า สามารถดำเนินการได้ ตามตัว
บ่งชี้หรือเกณฑ์ที่กำหนดไว้หรือไม่ หรือกรณีที่ดำเนินการได้ตามมาตรฐานขั้นต่ำแล้ว ควรจะหาแนวทางพัฒนา
ให้ต่อเนื่องได้ในทิศทางใด

ขั้นที่ 2 แสวงหาวิธีการแก้ปัญหาและพัฒนา เป็นการแสวงหาแนวทางหรือกิจกรรมของ
สถานศึกษาที่จะพัฒนางานวิชาการ โดยพิจารณาศักยภาพของสถานศึกษาทั้งด้านบุคลากรและงบประมาณ ที่
จะสามารถพัฒนาด้วยกิจกรรมอย่างหลากหลาย ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนโดยมุ่งเน้นที่การจัด
กิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนเป็นหลัก และปรับกิจกรรมที่เป็นโครงการพิเศษ บูรณาการเข้าสู่ การจัด

กิจกรรมในห้องเรียน โดยใช้ระบบนิเทศภายในสถานศึกษา เป็นกิจกรรมการประสานสู่การปฏิบัติ จริงในชั้นเรียน กิจกรรมที่สถานศึกษาแสวงหาหรือคิดขึ้นมา นั้นต้องให้เหมาะสมและสามารถปฏิบัติได้ และนำไปสู่จุดมุ่งหมาย คือ การพัฒนาวิชาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขั้นที่ 3 การดำเนินการแก้ปัญหา และพัฒนาการดำเนินงานตามกิจกรรมที่กำหนดไว้ นั้น ผู้บริหารสถานศึกษาควรดำเนินการหรือกำหนดผู้รับผิดชอบให้ชัดเจน โดยคำนึงถึงศักยภาพของบุคลากรที่รับผิดชอบ และกิจกรรมที่สามารถปฏิบัติได้จริงในสถานศึกษาจนบรรลุจุดมุ่งหมายปลายทาง คือ การพัฒนางานวิชาการของสถานศึกษาเป็นสำคัญ

ขั้นที่ 4 การนิเทศติดตามผล การแก้ปัญหา และพัฒนางานวิชาการของสถานศึกษาการ ดำเนินงานนิเทศติดตามผล เป็นวิธีการสำคัญในการติดตามตรวจสอบประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของครู ผู้สอนในสถานศึกษา ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายควรมีวิธีการนิเทศติดตามผล อย่างหลากหลาย มีสื่อ เครื่องมือที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการดำเนินงานแต่ละขั้นตอน ทั้งนี้ในการ นิเทศ ติดตามผลต้องสามารถระบุคุณภาพจากการนิเทศว่าอยู่ในระดับใด มีข้อที่ควรแก้ไขปรับปรุงเช่นไร การดำเนินงานนิเทศภายในของสถานศึกษานั้นควรประสานสัมพันธ์กับนิเทศภายนอกสถานศึกษา

ขั้นที่ 5 การประเมินและรายงานผลการแก้ปัญหาและพัฒนา การประเมินการแก้ปัญหา หรือการพัฒนา และรายงานเป็นวิธีที่ผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรในสถานศึกษาสรุปผลการดำเนินงานนิเทศภายในสถานศึกษา ว่าบรรลุผลตามเกณฑ์มาตรฐาน ตัวบ่งชี้สภาพความสำเร็จหรือไม่เพียงใด มีส่วนใดที่จะต้องปรับปรุงแก้ไข มีส่วนใดที่จะต้องพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้สถานศึกษาควรดำเนินการประสานกับ นิเทศภายนอกสถานศึกษาในการช่วยเหลือแนะนำ

เพ็ญพูน ร่มศรี (2558) ได้กล่าวถึงกระบวนการนิเทศภายในไว้ว่า กระบวนการนิเทศการศึกษาเป็นขั้นตอนการปฏิบัติงานที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันโดยตลอดซึ่งในทุกขั้นตอนจะต้องมีการจัดการการประสานงาน การอำนวยความสะดวก การควบคุมและส่งเสริมสนับสนุนให้มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน ประกอบด้วย 1) การเตรียมการนิเทศ โดยการประเมินสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการจำเป็นแล้ววิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย เพื่อกำหนดจุดพัฒนาและจัดลำดับความสำคัญ 2) การวางแผนการนิเทศ โดยหาทางเลือกในการพัฒนาออกแบบ วิธีการนิเทศ และจัดสรรทรัพยากร 3) การจัดระบบงานและการให้ความรู้ในสิ่งที่ทำตามแผน 4) การดำเนินงานเป็นการปฏิบัติตามแผน 5) การประเมินผลการนิเทศ 6) การปรับปรุงแก้ไข

สรุปได้ว่า การนิเทศภายในสถานศึกษา คือ กระบวนการความร่วมมือของบุคลากรภายในโรงเรียน ซึ่งรวมถึงผู้บริหาร ครู และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพสูงสุด โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อยกระดับคุณภาพของผู้เรียน โดยกระบวนการนิเทศภายในเป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องและเป็นระบบ ซึ่งโดยทั่วไปประกอบด้วย 5 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ 1) การศึกษาสภาพปัจจุบัน (Prepare) วิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการของสถานศึกษา เพื่อหาจุดที่ต้องพัฒนา 2) การวางแผน (Plan) กำหนดแนวทางและกิจกรรมในการแก้ปัญหาหรือพัฒนา โดยพิจารณาจากศักยภาพของบุคลากรและทรัพยากรที่มี 3) การดำเนินการ (Do) ปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ โดยมีการมอบหมายผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน 4) การนิเทศและติดตามผล (Check/Monitor) ติดตามตรวจสอบ และให้ความช่วยเหลือ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ 5) การประเมินและรายงานผล (Act/Evaluate) สรุปผลการดำเนินงานว่าบรรลุเป้าหมายหรือไม่ มีสิ่งใดต้องแก้ไขหรือพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นต่อไป กล่าวโดยสรุป การนิเทศภายใน ถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่ยั่งยืน

โดยต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ตั้งแต่ผู้บริหาร ครู ชุมชน ไปจนถึงหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมกันและยกระดับผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียนให้ดีที่สุด

หลักพุทธธรรมกับการนิเทศภายในสถานศึกษา

หลักพุทธธรรมสำคัญที่มีความเหมาะสมกับการนิเทศภายในสถานศึกษา คือ หลักอิทธิบาท 4 (อภิ.วิ. (ไทย). 35/342-347) อันเป็นหลักธรรมที่ไม่เคยล้าสมัย หรือหลักธรรมอันเป็นหลักแห่งความสำเร็จ หรือทางแห่งความสำเร็จ 4 ประการ เป็นหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในการเรียน กล่าวคือ ฉันทะคือความพอใจ มีใจรักในเรื่องที่เรียน ทำด้วยใจรัก วิริยะคือ ความพากเพียร อดทน ต่อความลำบาก จิตตะคือ เอาจิตฝึกฝน ใจรัก ทำด้วยความพยายาม เอาจิตพยายามในการเรียนนั้นๆ วิมังสาคือ ใช้ปัญญาสอบสวน ตีตรองหาเหตุผลและปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้ได้ประสพผลสำเร็จให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป จากผลการศึกษาหลักการและแนวคิดในการเรียน ให้ประสพผลสำเร็จตามหลักอิทธิบาท 4 ถ้าทุกคนนำหลักอิทธิบาทไปใช้จะประสพผลสำเร็จในการเรียนทุกๆด้าน ถ้ามีความตั้งใจทำ ก็มีความสุข ยินดีในสิ่งที่ตนได้ทำ ด้วยความเต็มใจทำ ตั้งใจทำ พยายามทำงาน ให้ประสพผลสำเร็จยิ่งๆ ขึ้นไป (สุภัสสรา วันทมาตย์ และพระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน, 2566) ดังนั้นหลักความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการที่เรียกว่า อิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่

1. ฉันทะ รักงาน (การเห็นคุณค่า ความรัก ความพอใจ) คือ มีใจรัก พอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรักต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอย่างได้รางวัลหรือผลกำไร

2. วิริยะ สู้งาน (ความเพียร เห็นเป็นความท้าทาย ใจสู้ ขยัน) คือ พากเพียรทำ ขยันหมั่นประกอบหมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ท้อถอย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ

3. จิตตะ ใส่ใจงาน (ความคิด อุทิศตัวต่องาน ใจจดจ่อ จริงจัง) คือ เอาจิตฝึกฝน ตั้งจิต รับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้น บ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

4. วิมังสา ทำงานด้วยปัญญา (ไตร่ตรอง พิสูจน์ ทดสอบ ตรวจตรา ปรับปรุงแก้ไข) ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อสงสัยหย่อน เกินเลยบกพร่องขัดข้องในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), 2545)

อิทธิบาท 4 คือ บทของพระธรรมเช่นว่าจะมีฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ที่เรียกว่าอิทธิบาทนี้ต้องมีและมีได้โดยไม่รู้สีกตัวคนที่มีการทำงานย่อมทำงานด้วยความพอใจความขยันขันแข็ง ความเอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมอนี้เรียกว่าเขามีอิทธิบาททั้งสี่ประการนั้นโดยไม่รู้สีกตัว (พุทธทาสภิกขุ, 2549) โดยหลักอิทธิบาท 4 คือหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จด้านการเรียนและการทำงาน ซึ่งมี 4 ข้อ ดังนี้

1. ฉันทะ รักงาน (การเห็นคุณค่า ความรัก ความพอใจ) คือมีใจรัก พอใจจะทำสิ่งนั้นและทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้ผลสำเร็จอย่างดีแห่งงานหรือการศึกษาเล่าเรียน ที่ทำมิใช่สักแต่ว่าทำพอให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร

2. วิริยะ สู้งาน (ความเพียร ความทำทหาย ใจสู้ ขยัน) คือพากเพียร ขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็ง อุตุน เอารุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ท้อถอยก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ

3. จิตตะ ใส่ใจงาน (ความคิด อุทิศตัวต่องาน ใจจดจ่อจริงจัง) คือเอาจิตฝักใฝ่ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

4. วิมังสา ทำงานด้วยปัญญา (ไตร่ตรอง ทดสอบ ตรวจสอบ ปรึบปรุงแก้ไข) ใช้ปัญญาสอบสวน คือหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยังหย่อนเกินเลยบอกพร่องขัดข้องในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัตถุประสงค์ วิถีแก้ไข ปรึบปรุง เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป (พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), 2545)

สรุปได้ว่า หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมในพุทธศาสนาที่นำไปสู่ความสำเร็จในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการนิเทศภายในสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการเรียนและการทำงาน กล่าวคือ อิทธิบาท 4 หรือธรรมให้ถึงความสำเร็จ ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่ 1) ฉันทะ (รักงาน) คือความพอใจและความรักในสิ่งที่ทำ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนหรือการทำงาน ทำด้วยใจที่อยากจะทำให้สำเร็จอย่างดีที่สุด ไม่ใช่ทำเพียงเพราะเป็นหน้าที่หรือหวังผลตอบแทน 2) วิริยะ (สู้งาน) คือความขยันหมั่นเพียร ความพยายามอย่างไม่ย่อท้อ มีความอดทนต่ออุปสรรคและความยากลำบาก มุ่งมั่นก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ 3) จิตตะ (ใส่ใจงาน) คือความตั้งใจจดจ่อ เอาใจใส่ในสิ่งที่ทำ ไม่ปล่อยให้จิตใจฟุ้งซ่านเลื่อนลอย มีความอุทิศตัวและใช้ความคิดอยู่กับเรื่องนั้นๆ อย่างสม่ำเสมอ และ 4) วิมังสา (ทำงานด้วยปัญญา) คือการใช้สติปัญญาในการไตร่ตรอง ตรวจสอบ และพิจารณาหาเหตุผลในสิ่งที่ทำอยู่เสมอ รู้จักวางแผน ทดลอง และหาทางแก้ไขปรับปรุงเพื่อให้งานหรือการเรียนนั้นเกิดผลดียิ่งขึ้นไป

พุทธบูรณาการการนิเทศภายในสถานศึกษา

การนิเทศภายในสถานศึกษา คือ กระบวนการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคลากรทุกคน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและยกระดับคุณภาพผู้เรียน การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมแห่งความสำเร็จ มาประยุกต์ใช้เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อน จะช่วยเปลี่ยนกระบวนการนิเทศจากภาระงานให้กลายเป็นการพัฒนาที่เปี่ยมด้วยพลังและความหมายในทุกขั้นตอน โดยมีการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในกระบวนการนิเทศ 5 ขั้นตอน (PDCA)

ขั้นที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน (Prepare) ขั้นตอนนี้คือการสำรวจปัญหาและความต้องการซึ่งต้องอาศัยอิทธิบาท 4 ดังนี้ 1) ฉันทะ มีใจรักและปรารถนาดีต่อองค์กร อยากเห็นการพัฒนาเกิดขึ้นจริง ทำให้การมองปัญหาเป็นไปเพื่อการสร้างสรรค์ 2) วิริยะ มีความพากเพียรในการรวบรวมข้อมูลอย่างรอบด้าน พุดคุยรับฟังความคิดเห็นจากเพื่อนครูและผู้เกี่ยวข้องอย่างไม่ย่อท้อ 3) จิตตะ มีใจจดจ่อในการวิเคราะห์ข้อมูลตามสภาพจริง ไม่ใช่อคติส่วนตัว เพื่อให้เห็นต้นตอของปัญหาอย่างแท้จริง 4) วิมังสา ใช้ปัญญาไตร่ตรองข้อมูลที่ได้มาอย่างมีเหตุผล เพื่อประเมินจุดแข็งและจุดที่ควรพัฒนาได้อย่างแม่นยำ

ขั้นที่ 2 การวางแผน (Plan) การร่วมกันกำหนดแนวทางและกิจกรรมเพื่อการพัฒนา ต้องอาศัย 1) ฉันทะ มีความพอใจและเต็มใจที่จะร่วมกันออกแบบกิจกรรมและนวัตกรรมใหม่ๆ ที่จะช่วยแก้ปัญหา 2) วิริยะ มีความมุ่งมั่นในการวางแผนงานอย่างละเอียด กำหนดเป้าหมายและขั้นตอนที่ชัดเจนและปฏิบัติได้จริง 3) จิตตะ เอาใจใส่ในการวางแผนให้รอบคอบ คำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ทั้งบุคลากร เวลา และทรัพยากร

4) วิมังสา ใช้ปัญญาในการเลือกกลยุทธ์และวิธีการที่เหมาะสมที่สุด คาดการณ์อุปสรรค และออกแบบวิธีการวัดผลที่ชัดเจน

ขั้นที่ 3 การดำเนินการ (Do) ขั้นตอนการลงมือปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ คือ หัวใจของการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ 1) ฉันทะ ลงมือทำตามแผนด้วยใจรักและทัศนคติที่ดี ทำให้บรรยากาศการทำงานเต็มไปด้วยพลังบวก 2) วิริยะ มีความขยันหมั่นเพียรในการนำแผนไปสู่การปฏิบัติจริง แม้จะพบความยากลำบากก็ไม่ท้อถอย 3) จิตตะ มีสมาธิจดจ่อกับสิ่งที่ทำ รับผิดชอบหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มความสามารถ 4) วิมังสา มีการตรวจสอบและคิดไตร่ตรองระหว่างการปฏิบัติงานอยู่เสมอ เพื่อปรับปรุงวิธีการให้เหมาะสมกับสถานการณ์จริง

ขั้นที่ 4 การนิเทศและติดตามผล (Check) การติดตามและให้ข้อมูลป้อนกลับอย่างสร้างสรรค์ ได้แก่ 1) ฉันทะ มีกัลยาณมิตรจิต คือมีความปรารถนาดีในการให้คำแนะนำช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 2) วิริยะ มีความสม่ำเสมอในการติดตามความก้าวหน้า สังเกตการณ์ และให้กำลังใจเพื่อนร่วมงาน 3) จิตตะ ใส่ใจรับฟังปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงานอย่างตั้งใจ 4) วิมังสา ใช้ปัญญาวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นและให้ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) ที่เป็นประโยชน์ เพื่อนำไปสู่การปรับปรุง

ขั้นที่ 5 การประเมินและรายงานผล (Act) การสรุปผลเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ 1) ฉันทะ ยินดีในผลสำเร็จที่เกิดขึ้นร่วมกัน และยอมรับในข้อผิดพลาดเพื่อเป็นบทเรียนในการพัฒนาต่อไป 2) วิริยะ มีความเพียรในการรวบรวมผลการดำเนินงาน สรุปผล และจัดทำรายงานเพื่อเผยแพร่ 3) จิตตะ มีความรับผิดชอบและใส่ใจในการสรุปผลอย่างตรงไปตรงมา 4) วิมังสา ใช้ปัญญาไตร่ตรองผลลัพธ์ที่ได้ทั้งหมด เพื่อหาแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด (Best Practice) และวางแผนพัฒนาสำหรับวงจรการนิเทศในครั้งต่อไป

สรุปว่า พุทธบูรณาการการนิเทศภายในสถานศึกษา เป็นการประยุกต์หลักอริยาบท 4 เข้ากับกระบวนการนิเทศภายในเพื่อเป็นการช่วยยกระดับการทำงานให้เป็นการพัฒนางานด้วยใจทำให้บุคลากรทุกคนมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน เกิดเป็นวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่มุ่งสู่ความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้อย่างยั่งยืน

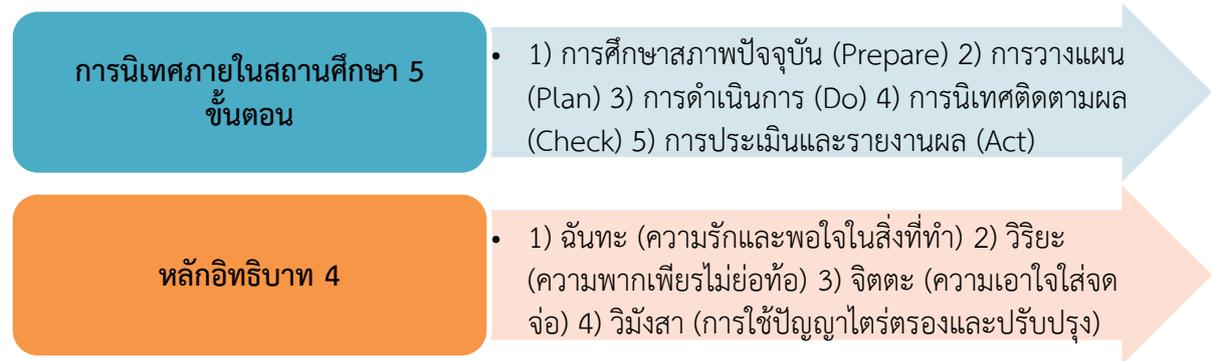
บทสรุป

บทความนี้นำเสนอแนวทางการยกระดับการนิเทศภายในสถานศึกษา โดยการบูรณาการเข้ากับหลักอริยาบท 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาว่าด้วยหนทางสู่ความสำเร็จ เพื่อเปลี่ยนกระบวนการนิเทศให้เป็นกลไกการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่ขับเคลื่อนด้วยพลังจากภายในและมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

การนิเทศภายในสถานศึกษาเป็นกระบวนการความร่วมมือของบุคลากรภายในองค์กร ตั้งแต่ผู้บริหารจนถึงครูผู้สอน เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอน โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือคุณภาพของผู้เรียน กระบวนการดังกล่าวมีลักษณะเป็นขั้นตอนที่เป็นระบบและต่อเนื่อง (PDCA Cycle) ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนสำคัญ คือ 1) การศึกษาสภาพปัจจุบัน (Prepare) 2) การวางแผน (Plan) 3) การดำเนินการ (Do) 4) การนิเทศติดตามผล (Check) และ 5) การประเมินและรายงานผล (Act) ในขณะเดียวกัน หลักอริยาบท 4 เป็นหลักธรรมที่ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ ฉันทะ (ความรักและพอใจในสิ่งที่ทำ), วิริยะ (ความพากเพียรไม่ย่อท้อ), จิตตะ (ความเอาใจใส่จดจ่อ) และ วิมังสา (การใช้ปัญญาไตร่ตรองและปรับปรุง) ซึ่งเป็นคุณลักษณะภายในที่ส่งเสริมให้การทำงานทุกชนิดสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

แนวคิดพุทธบูรณาการในบทความนี้ คือการประยุกต์ใช้องค์ประกอบของอริยาบท 4 เป็นเสมือนพลังขับเคลื่อนในทุกขั้นตอนของกระบวนการนิเทศ กล่าวคือ ในแต่ละขั้นตอน ตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การ

วางแผน การลงมือปฏิบัติ การติดตามผล ไปจนถึงการประเมินเพื่อพัฒนาต่อยอดจะต้องดำเนินไปด้วยความรักในงาน (ฉันทะ) ความมุ่งมั่นพากเพียร (วิริยะ) ความตั้งใจจดจ่อ (จิตตะ) และการใช้สติปัญญาไตร่ตรอง (วิมังสา) อยู่เสมอ โดยผลลัพธ์ของการบูรณาการดังกล่าว คือการเปลี่ยนกระบวนการนิเทศภายในจากการเป็นเพียงข้อบังคับหรือภาระงานให้กลายเป็นการพัฒนางานด้วยใจ ซึ่งส่งเสริมให้บุคลากรทุกคนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง สร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ และนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิผลอย่างแท้จริง สรุปลงภาพที่ 1

ภาพที่ 1 พุทธบูรณาการการนิเทศภายในสถานศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- จักรกฤษ สมศิลา. (2557). การศึกษารูปแบบที่เหมาะสมของกระบวนการนิเทศภายใน โรงเรียนใน สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 3. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์. (2551). การบริหารงานวิชาการและการนิเทศภายในสถานศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 5. ปัตตานี: ฝ่ายเทคโนโลยีทางการศึกษา สำนักงานวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต ปัตตานี
- พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). (2545). พจนานุกรมธรรมของท่านปัญญานันทะ. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2545). ธรรมมัญญูชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 46. กรุงเทพมหานคร: กรมศาสนา.
- พัชรินทร์ สำนักวิชา. (2556). ปัญหาการนิเทศภายในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ระยอง เขต 2. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พูนสวัสดิ์ สำราญสุข. (2568). กระบวนการนิเทศภายในของสถานศึกษาในฐานะเครื่องมือยกระดับคุณภาพ การศึกษา. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 12(1), 429-440.

- เพิ่มพูน รมศรี. (2558). การพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในที่มีประสิทธิผลสำหรับโรงเรียนสังกัด สำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ร้อยเอ็ด เขต 1. ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏ
มหาสารคาม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ. (2557). การนิเทศการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 5. สงขลา: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วัชรรา เล่าเรียนดี. (2555). ศาสตร์การนิเทศการสอน และการโค้ช การพัฒนาวิชาชีพ : ทฤษฎีกลยุทธ์สู่การ
ปฏิบัติ. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุภัสสร่า วันทมาตย์ และพระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน. (2566). SUPAT Model: รูปแบบการเรียนรู้สู่การ
พัฒนานวัตกรรมผู้เรียนร่วมกับหลักอิทธิบาท 4 ในศตวรรษที่ 21. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 10(2), 519-528.
- อัญชลี ธรรมะวิสิกุล. (2552). กระบวนการนิเทศภายใน. กรุงเทพมหานคร: อักษรบริการ.